

Marx

➤ Alienación e ideoloxía

Introducción histórica

Karl Marx (1818-1883) emerxe no contexto tumultuoso da Revolución Industrial, unha época de cambio sen precedentes nas relacións sociais, económicas e políticas. Este contexto moldea significativamente as súas reflexións sobre a alienación e a ideoloxía.

A **Revolución Industrial**, que se iniciou en Gran Bretaña a finais do século XVIII e se expandiu por toda Europa no século XIX, transformou profundamente a sociedade. O paso dunha economía agraria e artesá a unha economía industrializada, marcada pola **mecanización e a urbanización**, levou a cambios radicais nas relacións laborais. Os traballadores, desprazados das súas terras e obrigados a vender a súa forza de traballo para subsistir, encontrábanse nunha posición de explotación sen precedentes. Marx vía nesta situación un proceso de alienación profunda: os traballadores non só eran separados dos produtos do seu traballo, senón que tamén eran deshumanizados, reducidos a simples mercadorías no mercado laboral.

Paralelamente, durante este período, Europa foi sacudida pola **Revolución de 1848**, tamén coñecida como a Primavera dos Pobos. Aínda que estas revolucións fallaron na súa tentativa de superar a orde burguesa, reforzaron a convicción de Marx de que a clase traballadora estaba profundamente atrapada na "falsa conciencia", un estado de alienación que os impedía recoñecer a súa verdadeira posición de explotación e adoptar unha postura revolucionaria.

A este respecto, Marx analizou como a **burguesía**, a clase dominante da época, impuña unha ideoloxía que servía para manter e xustificar a súa posición de poder. A ideoloxía burguesa promovía valores como a propiedade privada, a competencia e o individualismo como universais e naturais, ocultando a súa verdadeira función: a de perpetuar un sistema de desigualdade e explotación.

Finalmente, cabe destacar que a publicación de "O Manifesto Comunista" en 1848, no que Marx e Engels presentan a súa análise do capitalismo e a súa visión dunha futura sociedade comunista, marca un fito na historia do pensamento político e social.

Por tanto, para entender profundamente o pensamento de Marx sobre a alienación e a ideoloxía, é necesario situarse no seu contexto histórico, marcado pola Revolución Industrial, as revolucións de 1848 e o auge da ideoloxía burguesa. Esta perspectiva histórica permite apreciar como a obra de Marx xorde como unha crítica profunda e incisiva do capitalismo, que segue sendo relevante no noso tempo.

Introducción conceptual

Karl Marx foi influenciado por diversos pensadores e escolas de pensamento *que contribuíron significativamente aos seus conceptos de ideoloxía e alienación*.

Primeiro, a filosofía de Hegel e a súa dialéctica idealista tiveron un impacto significativo en Marx. **Hegel** defendía que a realidade e a historia eran produto dunha constante dialéctica de

contradicións e sínteses. No entanto, Marx, **opúxose á visión idealista de Hegel**, invertendo a súa dialéctica para colocar a materialidade - **a vida económica e social - como o motor da historia**.

A escola da **dereita hegeliana** interpretou a filosofía de Hegel de maneira conservadora, defendendo que a realidade e as institucións existentes eran a manifestación da Razón Absoluta. Pola súa banda, a **esquerda hegeliana**, coa que Marx se asociou inicialmente, rexeitou esta visión e enfocou na crítica das institucións existentes e na transformación da sociedade.

A influencia de **Feuerbach** en Marx é notable, especialmente **no que respecta ao concepto de alienación**. Feuerbach sostén que a **relixión** é unha creación humana que reflicte as inseguridades e desexos humanos. No entanto, **Marx vai máis alá**, argumentando que a alienación non só se produce na esfera relixiosa, senón tamén na económica, onde os traballadores están separados dos produtos do seu traballo.

O **socialismo utópico**, representado por pensadores como Fourier, Saint-Simon e Proudhon, tamén influencia a Marx. Aínda que respecta o seu desexo de superar a explotación e a desigualdade, **crítica a súa falta de análise científica e a súa creencia na posibilidade de reformar o capitalismo** sen unha revolución proletaria.

Ademais, a **economía política inglesa**, representada por Adam Smith e David Ricardo, fornece a Marx as ferramentas para analizar a economía capitalista. Aínda que **crítica a súa visión burguesa e o seu aceptación das desigualdades inherentes ao capitalismo**, valora a súa análise do traballo e a súa exposición do funcionamento dos mercados.

Así, a interacción de Marx con estas correntes de pensamento permitiulle desenvolver os seus conceptos de ideoloxía e alienación. Da dialéctica hegeliana e do idealismo, Marx extrae un método para analizar a contradición e o cambio na sociedade. Da esquerda hegeliana e de Feuerbach, Marx adopta unha postura crítica que se centra na alienación e na crítica da relixión. Do socialismo utópico, Marx adopta a aspiración de superar a explotación e a desigualdade, aínda que rexeita a súa falta de análise científica. E da economía política inglesa, Marx adquire as ferramentas para desentrañar a lóxica do capitalismo e a súa ideoloxía xustificadora.

Alienación

A obra de Karl Marx, unha das máis influentes na historia do pensamento social e político, ofrece unha crítica profunda da sociedade capitalista centrada en dous conceptos clave: a alienación e a ideoloxía. Estes conceptos non se entenden de forma illada, senón que forman parte dun enfoque máis amplo que Marx denomina **materialismo histórico**, que entende a historia como un proceso determinado polas condicións materiais de existencia, nomeadamente, as relacións socioeconómicas de produción. Así, nos centraremos nos conceptos de infraestrutura, superestrutura, loita de clases e modos de produción:

1. **Infraestrutura:** Este termo refírese á base material e económica da sociedade, que abrangue os medios de produción (fábricas, terras, máquinas, etc.) e as relacións de produción (a forma en que se organizan as persoas para producir bens e servizos). As relacións de produción son determinadas pola forma de propiedade dos medios de

producción. No capitalismo, a infraestrutura está dominada pola propiedade privada dos medios de produción, de modo que unha pequena minoría (a burguesía) posúe os medios de produción, mentres que a maioría (o proletariado) só posúe a súa forza de traballo.

2. **Superestrutura:** Este termo refírese ás institucións sociais, políticas e culturais que xorden da infraestrutura. Inclúe o sistema político, a lei, a relixión, a arte e outras formas de conciencia social. Segundo Marx, a superestrutura xustifica e mantén a infraestrutura, ao tempo que é modelada por ela. Por exemplo, no capitalismo, as leis e ideoloxías dominantes reflicten e sosteñen os intereses da burguesía.

Sobre a base destas consideracións, Marx identifica distintas etapas ou "modos" na historia económica, cada unha con relacións de produción específicas. Un **modo de produción** é unha forma específica de organizar a produción económica, unha combinación específica dos "medios de produción" (como a terra, a tecnoloxía, as ferramentas, o capital) e a "forza de traballo" (os traballadores).

Cada modo de produción é caracterizado por "**relacións de produción**" específicas, que son as relacións sociais que as persoas establecen entre si na produción de bens e servizos. Estas relacións determinan a forma de propiedade dos medios de produción e a distribución do produto do traballo. Estes inclúen o comunismo primitivo (sen clases sociais), o escravismo (amos e escravos), o feudalismo (señores feudais e servos), o capitalismo (burguesía e proletariado) e o comunismo (sen clases sociais). Cada modo de produción crea as condicións para o seu propio superamento, dando lugar a un novo modo de produción nun proceso dinámico que marca o devir da historia. No modo de produción capitalista, a burguesía (os propietarios dos medios de produción) emprega ao proletariado (os que non posúen máis que a súa forza de traballo) a cambio de salarios.

Dentro de cada modo de produción, as relacións de produción crean contradicións que, segundo Marx, levan á "loita de clases". A **loita de clases** é o conflito inherente entre as diferentes clases sociais, definidas pola súa relación coa produción. No capitalismo, a loita de clases é entre a burguesía e o proletariado. A burguesía busca maximizar os seus beneficios, mentres que o proletariado busca mellorar as súas condicións de traballo e aumentar os seus salarios. A burguesía tenta incrementar a plusvalía ou valor extraído do proceso produtivo para o que o proletariado é un medio mediante o incremento da xornada laboral (**plusvalía absoluta**) ou mediante o aumento da eficiencia do proceso produtivo, especialmente coa introdución de tecnoloxía (**plusvalía relativa**). Nisto consiste a **explotación** inherente ao capitalismo. Especialmente a plusvalía relativa aboca a un incremento de riqueza ilimitado por parte do burgués e a unha situación cada vez máis precaria no proletariado.

Estas contradicións e conflitos na infraestrutura económica - os modos e relacións de produción - teñen un impacto directo na "superestrutura" da sociedade. Segundo Marx, a superestrutura serve para xustificar e perpetuar as relacións de produción existentes, reflectindo e reforzando a ideoloxía da clase dominante. Agora, pois, estamos en condicións de comprender os conceptos da cuestión, a alienación e a ideoloxía

O concepto de **alienación** emerxe no traballo de Marx a partir da súa crítica da economía capitalista. A alienación designa o proceso polo que os traballadores, no sistema capitalista, se ven separados e desvinculados de aspectos esenciais da súa existencia. A alienación abrangue varias dimensións que Marx expón principalmente nos seus *Manuscritos Económico-Filosóficos* de 1844. Existen catro formas de alienación no capitalismo:

1. **Alienación do traballador respecto do produto do seu traballo:** No capitalismo, o traballador non ten control sobre o que produce. O produto do seu traballo pertence ao capitalista que o emprega, non ao traballador que o produciu. Isto significa que o traballador está alienado ou separado do resultado do seu esforzo. Para o obreiro, a venda da súa forza de traballo equivale a renunciar á plusvalía, que redunda exclusivamente en beneficio do capitalista. A **perda do beneficio do seu propio traballo** significa para o obreiro a escisión, é dicir, o desgarrar de sí mesmo no que o produto do traballo pasa a converterse nunha **forza hostil** que contribúe a perpetuar o sistema de explotación no que está atrapado.
2. **Alienación no proceso de traballo:** O traballador tamén está alienado do proceso de traballo. **O traballo, baixo o capitalismo, non é unha actividade libre e autodeterminada**, senón que é forzada e reducida a unha serie de tarefas simples e repetitivas. O traballador non ten control sobre o proceso de traballo, é un simple peón nunha cadea de produción que é controlada polo capitalista.
3. **Alienación do traballador respecto do seu ser xenérico**(Gattungswesen, en alemán, que se traduce literalmente como "ser de especie"): Marx sostén que a capacidade de traballar de forma creativa e producir é parte esencial da natureza humana. No capitalismo, o traballador é alienado deste aspecto fundamental do seu ser, **a súa creatividade e a súa capacidade de producir son subxugadas ás demandas do capitalismo**. Como resultado, o traballo non é unha expresión da natureza humana do traballador, senón un medio para a súa supervivencia.
4. **Alienación do traballador respecto dos demais traballadores:** Finalmente, o capitalismo aliena aos traballadores uns dos outros. O capitalismo fomenta a competencia entre os traballadores, o que **impide a súa solidariedade e cooperación**. O traballador non ve aos seus compañeiros de traballo como aliados, senón como competidores.

Cada unha destas formas de alienación reflicte un aspecto diferente da deshumanización dos traballadores baixo o capitalismo. A alienación, segundo Marx, é unha condición inherente ao capitalismo que só pode ser superada a través dunha revolución proletaria que derroque o capitalismo e estableza unha sociedade comunista.

Ideoloxía

A ideoloxía é o outro concepto central na obra de Marx. A **ideoloxía** refírese ao conxunto de crenzas e ideas que xustifican e manteñen as relacións de poder existentes na sociedade. Para Marx, a ideoloxía burguesa, que defende valores como a liberdade de mercado, a propiedade

privada e a competencia, oculta a verdadeira natureza do capitalismo, que é un sistema de explotación.

A ideoloxía, segundo Marx, **serve para perpetuar a alienación**. Por un lado, enmascara a explotación dos traballadores, presentando o capitalismo como un sistema natural e xusto. Por outro lado, fomenta a "**falsa conciencia**" entre os traballadores, **facéndooos crer que os seus intereses están aliñados cos da burguesía**. Esta falsa conciencia impide que os traballadores recoñezan a súa situación de explotación e se unan para desafiar o sistema capitalista.

En resumo, para Marx, a alienación e a ideoloxía son dous mecanismos fundamentais que permiten a reprodución do sistema capitalista. A alienación deshumaniza aos traballadores e os separa dos frutos do seu traballo, mentres que a ideoloxía oculta a verdadeira natureza deste sistema de explotación e impide a resistencia efectiva a el. No entanto, Marx non considera esta situación como inmutable. A súa visión dialéctica da historia sostén que a loita de clases, a contradición inherente ao capitalismo entre a burguesía (os propietarios dos medios de produción) e o proletariado (os traballadores), conducirá eventualmente a unha **revolución socialista**.

Nesta revolución, os traballadores, guiados por unha "**conciencia de clase**" desenvolvida e fortalecida a través da súa experiencia común de explotación e alienación, derrocarán o sistema capitalista, **abolirán a propiedade privada dos medios de produción** e establecerán unha sociedade comunista. Nesta nova sociedade, segundo Marx, a alienación será superada porque os traballadores controlarán directamente os medios de produción e o produto do seu traballo. En relación coa ideoloxía, Marx sostén que a superación do capitalismo tamén implica a superación da ideoloxía burguesa. Nunha sociedade comunista, **non haberá necesidade de unha ideoloxía que xustifique a explotación**, xa que as relacións de explotación terán desaparecido. A conciencia dos traballadores reflectirá a realidade da súa situación, non unha ilusión creada pola ideoloxía.

Repercusións

Os conceptos de alienación e ideoloxía, en particular, foron amplamente utilizados e reinterpretados. A idea de alienación axudou a desenvolver análises críticas da vida laboral no capitalismo e inspirou teorías sobre a reificación e a industria cultural. O concepto de ideoloxía, por outra banda, foi fundamental para a crítica da cultura e da comunicación de masas, especialmente nos estudos culturais e na teoría crítica da Escola de Frankfurt. Ademais, estes conceptos informaron o desenvolvemento do socialismo e do comunismo, influenciando movementos de emancipación social e resistencia en todo o mundo. A súa influencia esténdese até o presente, seguindo a ser referencias fundamentais no pensamento crítico contemporáneo.

Versión do 23 de maio de 2023